

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ЯВИЩЕ ПРАВОВОЇ ДІЙНОСТІ

INFORMATION AS A CASE OF LEGAL VALIDITY

Сибіга О.М.,

*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права**Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого**ПрАТ «Міжрегіональна академія управління персоналом»*

У роботі досліджуються особливості визначення поняття «інформація» в національному законодавстві, та здійснено аналіз думок вчених, які критикують визначення поняття «інформація», що пропонується в чинному законодавстві. Акцентовується увага на тому, що в нормативно-правових актах України зміст поняття «інформація» розкривається шляхом використання термінів «відомості» і «дані». Даний підхід підтримується і більшістю науковців, що займаються проблематикою інформації як явища правової дійсності, разом із тим в юридичній літературі представлені й протилежні думки. Обґрунтовується думка, що для юридичної науки та правозастосовної діяльності важливим є трактування інформації з позиції правового регулювання суспільних відносин, а тому визначення, які закріплюються в чинному законодавстві, не намагаються описати весь спектр розмаїття інформації в навколишньому світі, а лише визначити ті її об'єктивні властивості, що мають значення для правового регулювання. Наголошується, що цим критерієм повністю відповідає запропоноване законодавцем у ст. 1 Закону «Про інформацію» поняття «інформація», адже воно, по-перше, є узагальнюючим поняттям для інших визначень інформації в національному законодавстві, по-друге, відображає лише ті об'єктивні властивості інформації, які мають значення для правового регулювання.

Ключові слова: інформація, відомості, дані, задокументована інформація, публічна інформація.

В работе исследуются особенности определения понятия «информация» в национальном законодательстве, и осуществлен анализ мнений ученых, критикующих определение понятия «информация», которое предлагается в действующем законодательстве. Акцентируется внимание на том, что в нормативно-правовых актах Украины содержание понятия «информация» раскрывается путем использования терминов «сведения» и «данные». Данный подход поддерживается и большинством ученых, занимающихся проблематикой информации как явления правовой действительности, вместе с тем в юридической литературе представлены и противоположные мнения. Обосновывается мнение, что для юридической науки и правоприменительной деятельности важной является трактовка информации с позиции правового регулирования общественных отношений, а поэтому определения, которые закрепляются в действующем законодательстве, не пытаются описать весь спектр разнообразия информации в окружающем мире, а только определяют те ее объективные свойства, которые имеют значение для правового регулирования. Отмечается, что этим критериям полностью соответствует предложенное законодателем в ст. 1 Закона «Об информации» понятие «информация», ведь оно, во-первых, является обобщающим понятием для других определений информации в национальном законодательстве, во-вторых, отражает только те объективные свойства информации, которые имеют значение для правового регулирования.

Ключевые слова: информация, сведения, данные, задокументированная информация, публичная информация.

The paper explores the specifics of the definition of "information" in national legislation and analyzes the opinions of scientists who criticize the definition of "information", which is proposed in current legislation. The attention is focused on the fact that in the regulatory legal acts of Ukraine the content of the concept "information" is disclosed by using the terms "information" and "data". This approach is supported by the majority of scholars who deal with information issues as a phenomenon of legal reality, however, in the legal literature there are also opposing opinions. The opinion is substantiated that for legal science and law enforcement activity it is important to interpret information from the standpoint of legal regulation of social relations, and therefore the definition, which is enshrined in current legislation, does not attempt to describe the whole range of information diversity in the outside world, but only to determine its objective properties, relevant to legal regulation. It is noted that these criteria are fully consistent with the proposed by the legislator in Art. 1 of the Law "On Information" of the concept "information", because, firstly, it is a generalizing concept for other definitions of information in national legislation, and secondly, it reflects only those objective properties of information that are relevant to legal regulation.

Key words: information, information, data, documented information, public information.

Постановка проблеми. Розбудова України як незалежної держави здійснюється в умовах формування глобального інформаційного суспільства. Це зумовлює необхідність створення правової бази для використання інформації в адміністративно-політичній, соціально-культурній та економічній сферах суспільного життя.

Сьогодні в Україні виникла потреба в переосмисленні інформації як явища правової дійсності, в уточненні її значення для виникнення, розвитку і припинення правовідносин в суспільстві, а також у створенні умов для розвитку в Україні різноманіт-

них інформаційних технологій та послуг. Розвиток і масове впровадження в суспільні відносини нових інформаційних, телекомунікаційних технологій під впливом новітніх здобутків науково-технічного прогресу у сфері електроніки, інформатики та інших технічних наук сприяло виокремленню зі структури системи національного законодавства галузі інформаційного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певні аспекти національного правового регулювання інформаційних відносин в Україні досліджувалися в працях В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, О.М. Бан-

дурки, Ю.П. Битяка, А.О. Грищенко, І.П. Голосніченка, С.В. Ківалова, Л.В. Ковалюк, О.В. Нестеренко, В.В. Речицького, М.М. Тищенко, В.С. Цимбалюка та багатьох інших вітчизняних науковців.

Разом із тим існує нагальна проблема розмежування інформації як суспільного явища та інформації як явища правової дійсності. Національне законодавство регулює в тому числі й інформаційні відносини в суспільстві, а тому, по-перше, використовує поняття «інформація» виключно в контексті правового регулювання, по-друге, наділяє його виключно юридичним змістом.

Постановка завдання. Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена дана стаття, є:

1. Дослідити особливості визначення поняття «інформація» в національному законодавстві.

2. Здійснити аналіз думок вчених, які критикують визначення поняття «інформація», що пропонується в чинному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Велика кількість праць, в яких об'єктом дослідження є інформаційні відносини, норми права, що їх регулюють, повноваження органів влади в інформаційній сфері, на жаль, ігнорують дослідження поняття «інформація». На нашу думку, неможливо досліджувати інформаційні відносини, інформаційне право та інформаційну безпеку, не розуміючи, що таке інформація. Наприклад, Ю.П. Бурило, досліджуючи організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері, по-перше, взагалі не розкриває зміст поняття «інформація», роблячи посилання, що буде використовувати в науково-дослідній праці термін, запропонований законодавством [1, с. 12], по-друге, авторське визначення поняття «інформаційна сфера» виводиться виключно на підставі стисло аналізу думок інших науковців стосовно зазначеного терміну [2, с. 179]. Інший науковець, Д.Ю. Шпенюк, розкриваючи зміст інформаційних правовідносин, одразу ж переходить до характеристики суб'єкта, об'єкта та змісту таких правовідносин [2, с. 56–117]. Актуальним би, на нашу думку, був аналіз поняття «інформація» в підрозділі, який присвячено об'єкту інформаційних правовідносин. Але Д.Ю. Шпенюк обмежився лише посиланням на думку деяких науковців, що об'єктом інформаційних відносин вони вважають інформацію, а потім переходить до категорії «інформаційна сфера» та зосереджує свою увагу на розкритті її змісту [2, с. 73].

Закон «Про інформацію» [3] в ст. 1 закріплює, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Поняття «інформація» дається і в багатьох інших нормативно-правових актах України. Наприклад, у Законі «Про доступ до публічної інформації» [4] в ст. 1 закріплюється, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка зна-

ходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. У Законі «Про телекомунікації» [5] інформація визначається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб, а в Законі «Про захист економічної конкуренції» [6] інформація визначається як відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо)) фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів, пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості.

Доволі часто в науковій літературі всі вищеперелічені законодавчі визначення інформації критикуються. Наприклад, Ю.О. Мосенко вважає, що запропоновані вище визначення є невдалими, оскільки, по-перше, в них дається технічне визначення інформації без урахування юридичної складової частини, а по-друге, використовується термін « документовані відомості». Автор підкреслює, що в широкому значенні, а саме з позицій права, яке регулює будь-які суспільні відносини, інформація в повсякденному житті особи не завжди є документованою. Наприклад, конспект лекцій не є документом, і до нього не висувається ніяких вимог, але він містить у собі інформацію [7, с. 14]. Зауваження Ю.О. Мосенко були б слухними, якби чинне законодавство оперувало виключно юридичними термінами. Але це не так. Національне законодавство використовує безліч інших спеціальних термінів, які напрацьовані такими науками, як хімія, біологія тощо. Яскравим прикладом у цьому сенсі є Закон «Про пестициди і агрохімікати» [8], в якому дається визначення таких понять, як «пестициди» та «агрохімікати». Стосовно використання в Законі «Про захист економічної конкуренції» словосполучення « документовані відомості» хочемо зазначити наступне. Терміни, які закріплюються в нормативно-правовому акті, мають значення тільки під час реалізації його положень і, як правило, не стосуються особливостей реалізації положень іншого нормативно-правового акта. До того ж, Ю.О. Мосенко сама зазначає, що з позицій юриспруденції термін « документовані відомості» можна вживати в даному визначенні, оскільки в юриспруденції істотне значення мають лише документи [7, с. 14].

Як видно з положень більшості нормативно-правових актів, зміст поняття «інформація» розкривається шляхом використання термінів «відомості» і «дані». Багато науковців, предметом дослідження яких є інформація, теж визначають інформацію шляхом використання термінів «відомості» або «дані» (В.А. Дозорцев, Б.А. Корміч, В.Г. Лукашевич, О.В. Соснін і ін.) [9, с. 27; 10, с. 45; 11, с. 265; 12, с. 143]. Наприклад, В.Г. Лукашевич визначає інформацію в широкому значенні як різні відомості про навколишній світ, які одержує матеріальна під-

система під час її взаємодії з навколишнім середовищем [11, с. 265]. Б.А. Кормич використовує під час визначення поняття «інформація» інший термін – «дані». На його думку, інформація – це дані, які були організовані в такій формі та документовані або передані таким чином, що можуть бути сприйняті іншою особою [10, с. 45].

Разом із тим в юридичній літературі представлені думки, в яких критикується такий підхід.

Наприклад, вже згадана нами Ю.О. Мосенко зазначає, що визначення змісту інформації через термін «відомості» про події та явища, що відбуваються, є не досить вдалим, оскільки відомості, що відбувались чи будуть відбуватись у майбутньому, інформацією не вважаються [7, с. 14]. У зв'язку з тим, що законодавець під час характеристики поняття «інформація» наполегливо використовує в більшості нормативно-правових актів термін «відомості», Ю.О. Мосенко робить аналіз цього поняття. В основному звернувшись до тлумачних словників, в яких пропонується достатньо вузьке визначення поняття «відомість», здобувач робить висновок, що застосування терміну «відомості» як основної категорії для формування змісту поняття «інформація» є не досить вдалим, оскільки звужує смислове наповнення категорії «інформація», а отже, потребує вдосконалення [7, с. 15]. Схожу позицію та аргументацію висловлює у своїй дисертації і В.А. Залізняк [13, с. 51]. Сама ж Ю.О. Мосенко пропонує під інформацією розуміти «вираження в будь-якій формі змісту подій, дій та явищ, що існували, існують та існуватимуть у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [7, с. 17].

Дивує, що Ю.О. Мосенко у своїй науково-дослідній роботі, з одного боку, весь час підкреслює, що необхідно в чинному законодавстві закріплювати юридичні за змістом терміни, а з іншого – пропонує визначення інформації, яке за своїм змістом є більше соціальним, ніж юридичним. У даному випадку виникають сумніви щодо практичного значення запропонованого автором визначення інформації. Про те, що в теорії інформаційного права таке визначення може мати місце, мова не йде. Якщо науковець критикує запропоноване законодавцем визначення інформації (яке за своєю суттю є юридичним визначенням), то він повинен запропонувати інше юридичне визначення, яке найбільш об'єктивно, на його думку, відображає сутність цього явища, а не пропонувати всеохоплююче за своїм змістом поняття, позбавлене практично-прикладного значення в правотворчій та правозастосовній сферах.

Негативно стосовно використання терміна «відомості» під час визначення поняття «інформація» висловлюється і М.А. Корчагін, адже інформація є продуктом осмислення людиною фактів навколишнього оточуючого середовища, яке нею сприймається. М.А. Корчагін вважає, що в даному випадку з поняття «інформація» виключається широкий спектр знань, що безпосередньо не пов'язані з описом навколишнього світу, – більша частина літературних творів, нереалізовані на практиці винаходи

(об'єкти патентних прав або секрети виробництва), інформація про можливі шляхи розвитку ринку та способи ведення підприємницької діяльності тощо [14, с. 53].

В.М. Брижко звертає увагу на інший аспект використання терміну «відомості». Він підкреслює, що лише людина може мати знання, і тільки для неї різноманітні сукупності графічних символів можуть бути «відомостями». Для технічного об'єкта «інформація» не «відомості» і, тим більше, не «знання». В неживій природі об'єкти взаємодіють з інформаційним кодом, але не зі «знанням» і «відомостями» [15, с. 19]. Пояснює свою позицію В.М. Брижко тим, що сукупність символів, знаків, сигналів може інтерпретуватися як «відомості про будь-що» тільки для людини, а сам суб'єкт обов'язково має володіти деякою вихідною системою знань, наприклад, вміти читати.

Аналізуючи критичні зауваження, висловлені М.А. Корчагіним та В.М. Брижко, хочемо зазначити ряд аспектів.

По-перше, якщо вести мову про визначення інформації в юридичному значенні (тобто з юридичним змістом), то така інформація завжди перебуває у вигляді відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Літературний твір, який було написано автором і який лежить у його шафі для задоволення власних потреб, не має ніякого значення для виникнення, розвитку та припинення правовідносин в країні, які пов'язані з реалізацією авторського права. Хоча ст. 437 ЦК України зазначає, що авторське право виникає з моменту створення твору, реальна реалізація цього права починається з моменту, коли автор вирішив використати твір, а саме шляхом опублікування (випуск у світ), відтворення будь-яким способом та в будь-якій формі, перекладу, переробки, адаптації, аранжування тощо, включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо, публічного виконання, продажу, передачі в найм (оренду) тощо (ст. 441 ЦК України) [16]. Закон «Про авторське право і суміжні права» [17] теж оперує виключно до тих творів, які є відомостями чи даними та збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Наприклад, у цьому законі даються визначення таких понять, як «аудіовізуальний твір», «похідний твір», «примірник твору», «службовий твір» тощо. До речі, із цією думкою погоджується і Б.А. Кормич, який під час визначення суспільно-правових характеристик інформації зазначає, що інформацією з правої точки зору можуть вважатися лише ті дані, які є систематизованими у формі, що робить їх придатною до передачі, тобто інформацією є дані, документовані на фізичних носіях або публічно оголошені в усній формі чи за допомогою відповідних технічних засобів. Також дані, як стверджує Б.А. Кормич, стають інформацією лише в певному контексті і лише в тому випадку, коли вони зрозумілі людям [10, с. 57].

По-друге, непереконливим бачиться підхід, запропонований В.М. Брижко, який зазначає, що

сукупність символів, знаків, сигналів може інтерпретуватися як «відомості про будь-що» тільки для людини. Доводиться звертатись до базових основ права. Передусім право як система загальнообов'язкових правил поведінки регулює суспільні відносини, тобто відносини між людьми. Інколи (що є виключенням) право регламентує відношення людини до предметів матеріального світу, наприклад, верстаків, техніки, технологічних процесів тощо, і тоді ми говоримо про існування загальнообов'язкових технічних норм. Але в будь-якому разі норми права та загальнообов'язкові технічні норми адресуються людям. Для юридичної науки та правозастосовної діяльності важливим є трактування інформації з позиції правового регулювання суспільних відносин, а тому визначення, які закріплюються в чинному законодавстві, не намагаються описати весь спектр розмаїття інформації в навколишньому світі, а лише визначити ті її об'єктивні властивості, що мають значення для правового регулювання.

Отже, поняття «інформація» в чинному законодавстві, а також в дослідженнях правових явищ повинно набувати свого специфічного, а саме юридичного змісту. Тому погоджуємося з К.І. Беляковим, який, розкриваючи проблеми інформаційної аксіоматики у праві, зазначає, що в юриспруденції поняття і явища, які це поняття відображають, є об'єктивними, а тому їх слід трактувати однозначно, оскільки вони покликані відображати реально існуючі властивості того або іншого об'єкта [18, с. 265].

Висновки та перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного дослідження інформації як явища правової дійсності можна зробити ряд висновків.

1. Велика кількість праць, в яких об'єктом дослідження є інформаційні відносини, норми права, що їх регулюють, повноваження органів влади в інформаційній сфері, на жаль, ігнорують дослідження поняття «інформація» як у соціальній, так і правовій площині.

2. Більшість нормативно-правових актів, а саме Закони «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про телекомунікації», «Про захист економічної конкуренції» тощо, розкривають зміст поняття «інформація» шляхом використання термінів «відомості» і «дані». Слід зазначити, що даний підхід підтримується більшістю науковців, що займаються проблематикою інформації як явища правової дійсності. Разом із тим в юридичній літературі представлені й протилежні думки, в яких критикується використаний чинним законодавством підхід, коли зміст поняття «інформація» розкривається через терміни «відомості» і «дані» (В.М. Брижко, В.А. Залізник, М.А. Корчагін, Ю.О. Мосенко і ін.).

3. Для юридичної науки та правозастосовної діяльності важливим є трактування інформації з позиції правового регулювання суспільних відносин, а тому визначення, які закріплюються в чинному законодавстві, не намагаються описати весь спектр розмаїття інформації в навколишньому світі, а лише визначити ті її об'єктивні властивості, що мають значення для правового регулювання.

Даним критеріям повністю відповідає запропоноване законодавцем у ст. 1 Закону «Про інформацію» поняття «інформація», адже воно, по-перше, є узагальнюючим поняттям для інших визначень інформації в національному законодавстві, по-друге, відображає лише ті об'єктивні властивості інформації, які мають значення для правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурило Ю.П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2008. 215 с.
2. Шпенюв Д.Ю. Інформаційні правовідносини : дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2012. 191 с.
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
4. Про доступ до інформації : Закон України від 13.01.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
5. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155.
6. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
7. Мосенко Ю.О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення : дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2011. 220 с.
8. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 02.03.1995. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 14. Ст. 91.
9. Дозорцев В.А. Информационная как объект исключительного права. *Дело и право*. 1996. № 4. С. 27–35.
10. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ...д-ра юрид. наук. Одеса, 2004. 427 с.
11. Лукашевич В.Г. До визначення поняття «інформація», що вживається в сучасному юридичному обігу. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1998. № 3. С. 263–268.
12. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 572 с.
13. Залізник В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2011. 210 с.
14. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії. *Юридичний журнал*. 2006. № 9(51). С. 51–56.
15. Брижко В.М. До гносеології категорії «інформація». *Інформація і право*. 2011. № 2(2). С. 13–20.
16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
17. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.
18. Беляков К.І. «Інформаційна» аксіоматика у праві: проблеми формування. *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2004. № 3. С. 263–268.